

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASA MAHKEMESİ'NİN “KATI YORUM” İÇTİHADİ VE ANAYASAYA UYGUN YORUM

“Strict Interpretation” in Decisions of the Constitutional Court of Türkiye and the Constitutionally Conforming Interpretation

Eda YILDIZ*

Öz

Yasa metinlerinin kamu makamlarınca yorumlanış biçimi, temel hak ve hürriyetlerin kullanımına önemli etkiler yapmaktadır. Hakların normatif ve içtihadî içeriğinin yasaların yorumunda dikkate alınmasının, bireyler bakımından hayatı kolaylaştırması muhtemeldir. Zira hayatın dinamizmi karşısında bireylerin ve onlar çevresinde gelişen hayat olaylarının normlarla karşılaşma biçimi değişiklik göstermektedir. Söz konusu değişiklik karşısında yasa metinlerinin anlaşılma biçimlerinin değişip değişmeyeceği, davalara bakan yargıçların tutumuna göre belirlenmektedir. Bu tutumun oluşmasında yargıçların yasaya ve onun yorumuna yaklaşım tarzı önem arz etmektedir. Söz konusu insan hakları hükümlerine uygunluk olduğunda yasa metninin anlamının bireylerin subjektif durumları gözeticilerle belirlenme-

Abstract

The way of the interpretation of legal provisions by official powers highly affects the use of rights. Taking into account the normative and jurisdictional meanings of rights while interpreting provisions have an important role in making life easier. Since it's changeable that people and facts of life encounter norms within the dynamism of everyday life. Under the circumstances of this changeability, if the meaning of the provisions change or not is determined according to the approaches of the judges of the cases. The sight of them for the concepts of law and interpretation are extremely important in the construction of their approaches. Numerous law practitioners find the interpretation which conforms with the constitution that may mean the meaning of provisions is determined according to the subjective situation of people when it is con-

* Araştırma Görevlisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, eyildiz@ybu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2682-6770>.

si anlamına da gelebilecek Anayasa'ya uygun yorum, hukuk uygulamacılarının önemli bir kesimi tarafından yadırganmaktadır. Bu çalışmada, genel anlamda Anayasa'ya uygun yorumun anlamı ve yorum teorileri arasındaki konumu incelenecek, Anayasa Mahkemesi'nin Türk hukuk düzenine içtihadıyla getirdiği insan haklarına uygun yorum modeli ve bu çerçevede ortaya koyduğu katı yorum konsepti mercek altına alınacaktır. Bireysel başvuru yolunun ikincilliği kuralı ve Anayasa Mahkemesi'nin ihlal kararlarının bağlayıcılığıyla ilgili tartışmalar gözetildiğinde Anayasa Mahkemesi'nin çabasının sonuç verir nitelikte olup olmadığı soruları cevaplanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa'ya Uygun Yorum, Katı Yorum, Metinsel Yorum, Hermenötik, Hakkın Özü.

formity to human rights norms odd. In this study, the meaning of interpretation which conforms with the constitution in general and its position among the other theories of interpretation will be examined and the interpretation that conforms with the human rights which the Constitutional Court of the Republic of Türkiye implements in its decisions and in this context, its concept of strict interpretation will be handled. In the light of the secondary of individual application to the Constitutional Court of the Republic of Türkiye and the discussion of the bindingness of violation of rights, the answer of the question of the effort of the Constitutional Court of the Republic of Türkiye could be fruitful or not will be seeking.

Keywords: Constitutionally Conforming Interpretation, Strict Interpretation, Textual Interpretation, Hermeneutics, Essence of Rights.

GİRİŞ

Anayasa Mahkemesi içtihadının incelenmesi, Anayasa Hukuku doktrininin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bunun sebebi, kararlarının tüm gerçek ve tüzel kişiler yönünden bağlayıcı oluşunun yanı sıra, anayasa hukukunun gelişiminde yol gösterici olmalarıdır. Türk hukukuna yabancı birçok hukukî kurum ve kavram, Anayasa Mahkemesi kararlarıyla hukuk gündemine taşınmıştır. Buna örnek olarak yorumlu ret, eylemli içtüzük kuralı, meşru beklenti kavramları verilebilir. Anayasa Mahkemesi'nin 2015 yılından itibaren üretmeye başladığı "katı yorum" içtihadı da bu örneklerle benzer şekilde Türk hukuk sistemine yeni bir kavramlaştırmayı kazandırmıştır. Kavram, Anayasaya uygun yorum çerçevesinde anlam kazandığından, çalışma öncelikle bir yorum yöntemi olarak Anayasaya uygun yorumun incelenmesi ile başlayacak, bu kapsamda Anayasaya uygun yorumun anlamı, diğer yorum metotları arasındaki yeri ve Anayasa Mahkemesi içtihadındaki gelişimi incelenecektir. Ardından, "katı yorum" un anlamı, Anayasa Mahkemesi içtihadında yer aldığı şekilde yorum yöntemlerinden Anayasaya uygun yorum ile ilişkisi ve Anayasa Mahke-

mesi'nin Anayasa tarafından verilmiş yetki ve görevleri kapsamında uygulanabilirliği ele alınacaktır.

I. SİSTEME UYGUN YORUM VE ANAYASAYA UYGUN YORUM

Sisteme uygun yorum, Oder'in ifadesiyle, "normlar hiyerarşisinde alt sırada yer alan normun üst sırada yer alan norma uygun yorumlanabilmesi halinde, üst sıradaki norma aykırılık sorunu yaşamadan alt sıradaki normun varlığını koruyabilmesini sağlar" (Oder, 2010: 121). Bu yorum yönteminin bir alt türü olarak Anayasaya uygun yorum da bu açıklama esas alınarak, normlar hiyerarşisinde anayasanın hemen altında bulunan kanunların, Anayasaya uygun yorumlanma imkanının bulunması halinde iptal edilmeksizin varlıklarını sürdürebilmelerini mümkün kılar. Memiş Anayasaya uygun yorumu, "Anayasaya aykırılık savıyla iptali istenmiş bir kanun hükmünün iptal edilmesinden kaçınılarak, Anayasaya aykırı olmayacak veya (anayasa)la bağdaşacak biçimde uygulanmasını sağlamak için yapılan yorum" şeklinde tanımlar (Memiş, 2007: 64). Bir başka deyişle Anayasaya uygun yorum, bir mevzuat hükmünün mümkün anlamları içinden, anayasa metnine en çok uyum gösteren anlamının tercih edilmesi anlamına gelir (Miranda Camarena ve Navarro Rodríguez, 2014: 74). Bu yorum modelinin tercih edildiği hukuk sistemlerinde yargıç, içerikten iki farklı anlam çıkarsanması mümkün olan normlar bakımından, söz konusu yorumlardan biri Anayasaya uygun olduğunda, bu Anayasaya uygun yorumu normun anlam içeriği olarak kabul etmek durumundadır (Serrano Migallón, 2008: 11). Anayasaya uygun yorum yapan bir yargıcın muhakeme edişi, "Anayasaya aykırı metni anayasanın sözüyle çakıştırıp veya olgunlaştırıp savmak" olarak tarif edilmiştir (Memiş, 2007: 65).

A. ANAYASAYA UYGUN YORUMUN YORUM TEORİLERİ ARASINDAKİ KONUMU

Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi (bundan sonra Yüksek Mahkeme) kararları, Anayasaya uygun yorumun kaynağı olarak gösterilmektedir (Enríquez Soto, 2015: 113). Bu kararlardan *Hylton vs. United States* kararı, örnek olarak incelenebilir. Karara konu olayda, Bay Hylton, sahibinin kullanımı için taşıdığı malların bir kısmınının 06/06/1794 tarihli Kanun'a göre belirlenmiş olan vergisini ödemediğinden belli bir miktar para cezasına çarptırılmıştır. Söz konusu kanun hükmü, malları sahibi adına nakletme ve sahibinin kullanımı için tutma faaliyetinde bulunan taşıyanın, taşıdığı şeyler üzerinden ödeyeceği vergiyi düzenlemektedir. Ödememenin gerekçesi olarak Hylton, vergisini ödemediği malların

kendi özel kullanımını için tuttuğu, mülkiyeti altındaki mallar oluşunu göstermiştir. Verginin kaynağı olan kanun hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasını taşıyan Hylton, cezaya itiraz etmesine karşın eyalet mahkemelerinden bir sonuç alamamıştır. Önüne gelen başvuruda Yüksek Mahkeme, taşıma vergisinin düzenlendiği hükmü yorumlamıştır. Yüksek Mahkeme'ye göre maliki olunan malları içermeyen vergiler doğrudan vergilerdir. Taşıma vergisi bir doğrudan vergi türü olmadığından maliki olunan malları içermesi Anayasa'ya aykırı değildir (Hylton vs. United States, 1796). Şayet Yüksek Mahkeme taşıma vergisini bir doğrudan vergi türü olarak kabul etseydi, verginin düzenlendiği kanun hükmü Anayasa'ya aykırı olacaktı. Mahkeme burada vergilerin sınıflandırılış biçimini Anayasaya uygun şekilde yorumlayarak, hükmü ayakta tutmuştur.

Anayasaya uygun yorum, Kolombiya, Brezilya, Şili, İspanya gibi birçok ülkenin anayasal düzeninde yer almaktadır (Enríquez Soto, 2015: 115). Bu örnekler arasında Anayasaya uygun yorumun anayasal koruma altına alındığı ülkelerden olan Meksika'da 2011 yılında gerçekleştirilen anayasal reforma karşı yargıçlar nezdinde oluşan tepki, Anayasaya uygun yorumun yorum teorileri arasında durduğu yerin araştırılması konusunda teşvik edici bir perspektif sunmaktadır. Söz konusu reform kapsamında Meksika Anayasası'na iki ilke eklenmiştir (10/06/2011 tarihli Federasyon Resmî Gazetesi, 2011). Bunlar, *interpretacion conformé* ve *pro persona* ilkeleridir (Castañeda Hernández, 2018: 51). Sırasıyla "Anayasa'ya ve taraf olunan uluslararası sözleşmelere uygun yorum" ve "bireyin korunması" olarak tercüme edilebilecek olan bu ilkeleri düzenlendiği 1. maddede, insan haklarıyla ilişkili normların Anayasa'ya ve uluslararası insan hakları sözleşmelerine uygun ve her zaman bireylere en geniş korumayı sağlar şekilde yorumlanacağı belirtilmiştir (Meksika Federal Anayasası, 1917). Maddenin uygulanmasının, yargısal çevrelerde zorluklara yol açtığı, yargıçların *status quo*'yu koruma refleksi ve Montesquieu'cu bir yaklaşımla yasanın ağız olma davranışlarını sürdürme yönünde gayretlerinin gözlemlendiği ifade edilmektedir (Enríquez Soto, 2015: 113). Yasanın ağız olma yaklaşımının gereği, yasanın ne "olduğunu" ortaya koymaktan ibaret bir anlayışı ifade eder. Bu da zorunlu olarak, yasanın ne "olması gerektiği", nasıl "anlaşılması gerektiği" yahut "anlamının değişip değişmediği" tartışmalarından uzak durmayı gerektirir. Böyle bir uzak durma davranışını ilke edinmek, pozitivist hukuk kuramıyla özdeşleşen bir tutumdur.

Hukuki pozitivism Austin ve Hart'ın analitik pozitivismiyle başlar. Analitik sözcüğü, analiz sözcüğünden türemiştir ve analiz, “bir şeyin, bir bütünün, bir problemin parçalarının ayrı ayrı incelenmesi, parçaların birbirleriyle olan ilişkilerinin incelenmesi ya da parçaların bütünlükle olan ilişkisinin araştırılması için bileşen- sel öğelerine ayrılması süreci ya da işlemidir (Cevizci, 1999: 49). Austin'in (Wacks, 2017: 118-121; Güriz, 2020: 288-292; Işıқтаç, 2019: 234-238) ve Hart'ın (Wacks, 2017: 145-153; Işıқтаç, 2019: 329-332) analitik pozitivisminde hukukun ve yasa kavramlarının ne oldukları ve içerikleri irdelenmiştir. Söz konusu yaklaşım, yorum konusuyla ilgili bağlantılı görüşleri de içermiştir. Austin'in yorum konusundaki görüşü, yargıçların karar alma süreçlerinin egemen tarafından belirlenmesi ve yargıçlara serbest takdir yetkisinin sınırlı olması yönündedir. Austin'e göre kanunların yorumlanmasında ilk ele alınacak olan, kelimelerin en basit anlamları, bir diğer deyişle sözlük anlamlarıdır. Bir yargıç, ancak kanun hükmünü oluşturan dilsel ifadelerin sözlük anlamları belirsiz ise yasa koyucunun amacına ya da aynı yasa koyucu tarafından yapılmış diğer yasalara başvurabilir (Austin, 1875: 316). Austin'e göre yargıçların hukuk yaratması, hukuku yorumlamanın ardına gizlenmiştir fakat yine de bu yaratım/yorumlama, bir uyumsuzluğun çözüme bağlanması faaliyetinden öteye gitmez (Işıқтаç, 2019: 241) ve yargıçlar tarafından bir yasanın anayasa gibi bir üst norma yahut ahlaka uygun olup olmadığı yorumu asla yapılamaz. Egemen gücü sınırlayacak üst normun veya üstün ilkelerin varlığından söz edilemez (Güriz, 2020: 293).

Hukuk ve dil arasında güçlü bir bağ olduğu görüşünde olan Hart'ın nazarında, ortaya çıktığı ve geliştiği kavramsal bağlam anlaşılmadıkça hukuku doğru anlamak olanaksızdır (Wacks, 2017: 144). Hart'ın anlayışında hukuk kurallarının ortaya çıkabilecek her durum için kesin yanıtları yoktur (Wacks, 2017: 144). Kuralların birden çok anlam içeriği olabilir, bu da hukukun açık dokulu bir yapısı olduğunu gösterir (Wacks, 2017: 144). Yasalarla öngörülmemiş çözümleri yargıç hukuk yaratarak getirir (Türkbağ, 2011: 77). Hukuk yaratırken yargıcın yaptığı, yasa koyucunun iradesini ortaya çıkarmak olacaktır (Hart, 1998: 169). Fransa'da Napoléon yasalastırma hareketinden sonra ortaya çıkan egzejetik pozitivismdeyse kıyas (argumentum a pari), öncelik (argumentum afortiori) ve ters kavram (argumentum a contrario) prosedürlerinden kurulu bir hukuksal yorum metodüğü esas alınır (Öktem ve Türkbağ, 2009: 392). Zira yargıç hukuk yaratamaz, yasalar hiçbir belirlemeyi yargıçların keyfi iradesine bırakamaz (Öktem, 1977: 288). Başka bir hukukî pozitivist olan Kelsen de yorumu, “hiyerarşik düzenin daha üst

bir düzeyinden bu düzeye tabi daha alt bir düzeye doğru giden hukuk-yaratma sürecine eşlik eden entelektüel bir faaliyet” olarak tanımlamıştır (Kelsen, 2014: 46). Yorumlama faaliyeti, uygulanacak normun anlamının keşfedilmesi olarak anlaşıldığı takdirde, bu faaliyetten çıkacak sonuç da Kelsen’e göre “sadece uygulanacak normun temsil ettiği çerçevenin keşfi ve bu çerçevede normun farklı uygulanma olanaklarının bilinmesi olacaktır” (Kelsen, 2014: 47). Sert pozitivist Raz’a göre yorum, hukukun kaynaklarının yorumlanmasından çıkar ve anlamı açık olmayan norm hakkında yapılır (Arıkan,2019: 114). Raz, yorum yapılırken hukukun devamlılık, otoriteyi haiz olma, toplumsal hayatın ihtiyaçlarını karşılama ve hakkaniyetli olma özelliklerini dikkate almanın bir zorunluluk olduğunu ifade eder (Arıkan, 2019: 116). Buna göre, devamlılık ve otorite yorumda muhafazakâr tutumu gerektirirken, hukukun toplumsal ihtiyaçları karşılayabilmesi ve hakkaniyetli olması için belli bir ölçüde yenilikçilik yorumcu için olmazsa olmazdır (Arıkan, 2019: 116).

Hukukun ve normun metinsel incelemesini onun yorumu bakımından yeterli gören pozitivist görüşün karşısında normun veya onun lafzının onu yorumlamak için yeterli olamayacağını içeren görüşler de hukuk kuramında kendine yer bulmuştur. Hukuki realizm akımının temsilcileri yargıçların hukuku ortaya çıkardığını, dolayısıyla hukukun asıl kaynağının mahkeme kararları olduğunu savunurken, doğal hukukçu bir yorum kuramı geliştiren Moore, realist semantiğe dayanarak yasa metnindeki kelimeler, emsal kararlar, kanun koyucunun niyeti ve değerlerin yorumsal araçlar olarak kabul edildiği bir yorum sistemi öngörmüştür (Dinç, 2014: 195). Dworkin, hakimlerin hukuk yaratmadığını, aksine her bir hukuki uyumsuzlukta tek bir doğru cevap olduğunu, hakimlerin normlar ve henüz kodifiye edilmemiş olan fakat yargıçların “keşfedip” uyguladıkları ilkeler yardımıyla o tek doğru cevaba ulaşacağını ifade etmiştir (Wacks, 2017: 214). Buna karşılık Finnis, tek doğru cevabın mümkün olamayacağı, zira bir cevabın diğerinden “iyi” olduğunun cevapların karşılıklı ölçülmesi mümkün olamayacağından saptanamayacağı görüşündedir (Metin, 2004: 190-191). Ona göre normun farklı yorumları arasında yapılacak tercih, normun uygulandığı uyumsuzluğa bakan yargıcın duygu ve eğilimlerine bağlı olarak somutlaşacaktır (Metin, 2004: 191).

Yorumla ilgili tüm görüşlerin yanında hukukî hermenötik, yorum teorileri konusunda kendine has bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Hukukî hermenötikin kendisinden türediği felsefi hermenötik, üç farklı şekilde tanımlanmaktadır. Bu

tanımlar hermenötiki metinleri anlama ve yorumlama doktrini olarak, insan davranışlarını ve eserlerini anlama doktrini olarak veya insanın kendi ontolojik temellerini anlama çabası olarak açıklarlar (Topakkaya, 2019: 176). Gadamer ile hermenötik, varlığın kendisini anlamlandırmasıyla ilgilenen bir alan haline gelmiştir (Topakkaya, 2007: 91). Bu anlamda hukukî hermenötik anlama, yorumlama ve uygulamadan oluşan bir süreçtir (Kılıç, 2011: 74). Buna göre yorum yapmak için sözlük anlamlarını ortaya çıkarmak yetmez. Normun gelişimi kendi tarihsel akışı içerisinde olmuştur ve bu akışta norm bir bağlam kazanmıştır. Tüm bu bağlam içinde normun anlamını ortaya çıkarmak gerekir. Böyle bakıldığında hermenötik bir anlamda hukuk yaratmak olduğu (Kılıç, 2011: 74) görüşüne katılmak işten değildir. Zira anlama, kendisinden önce gelen ve ona eşlik eden yorumlama ilkeleri yardımıyla meydana gelen bir süreçtir (Topakkaya, 2007: 89).

Yoruma hermenötik yaklaşım içerisinde normun varlık amacına önem atfedilmektedir. Olgusal ve zamansal olmak üzere iki dikotomi çerçevesinde normun anlamı ortaya çıkarılır (Topakkaya, 2019: 225). Normu anlamlandırmada o normu ihdas eden orijinal yasa koyucunun niyetine önem veren öznel-zamansal oluşum teorisi, güncel yasa koyucunun normu ele alışındaki niyetinin ne olabileceğine yönelen öznel-yorumlama zamanı teorisi, yasanın rasyonel anlamını onun oluşum zamanında arayan nesnel-zamansal oluşum teorisi ve son olarak yasanın rasyonel anlamını yorumlama zamanında arayan nesnel-yorumlama zamanı teorisi, yargıcın başvurabileceği seçenekleri oluşturur (Topakkaya, 2019: 225). Anayasaya uygun yorum, normun anlamının, içinde yer aldığı anayasal düzenin ve bu düzenin güncel dinamiklerinin bir bütün olarak değerlendirilerek belirlenmesi anlamına gelir. Bu sebeple de Anayasaya uygun yorum yapılmak istendiğinde yorumlanacak yasanın hermenötik yaklaşım çerçevesinde nesnel-yorumlama zamanı teorisine göre değerlendirilmesi gerekecektir. Zira, yargıç, anayasal düzenin güncel koşulları içerisinde normun anlamını saptayacaktır. Örneğin, maddi tazminat davası açma süresi ile ilgili yasa ihdas edilirken anayasada adil yargılanma hakkı, mahkemeye erişim hakkını kapsayacak şekilde düzenlenmemiş olabilir. Bu durumda Anayasaya uygun yorumun gereği, dava açma süresinin düzenlendiği yasanın ihdas edildiği günün koşullarında yasa koyucunun niyetinin ne olduğunu ortaya çıkarmak değil, anayasal düzenin güncel koşullarında ifade edilen süre hükmünün ne anlama geleceğini ortaya çıkarmak olacaktır. Hukukî hermenötik ve Anayasaya uygun yorum, işte bu noktada örtüşmektedir.

B. ANAYASAYA UYGUN YORUMUN TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASA MAHKEMESİ İÇTİHADINDAKİ GELİŞİMİ

Mevzuatın Anayasaya uygun yorumunun örnekleri, bireysel başvuru yolunun açılmasının öncesinde Anayasa Mahkemesi içtihadında yer almaya başlamıştır. Anayasaya uygun yorumun bireysel başvuru yolu açılmadan önce gözlenen bir örneği olarak Anayasa Mahkemesi'nin 1984 yılında somut norm denetimi yoluyla vermiş olduğu bir karar gösterilebilir. Karara konu norm, İcra İflas Kanunu'nun (İİK) 178. maddesinin ilk fıkrasıdır. Hükmün ilk cümlesi, *"İflasa tabi bir borçlu, aciz halinde bulunduğunu bildirerek yetkili mahkemeden iflasını isteyebilir"* biçimindedir. Başvuru, hükmün Anayasa'nın 10. maddesinde yer alan eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle yapılmıştır. Zira alacaklının iflasını istemesi için İİK'nin 173. maddesinde belli şartlar öngörülmüştür. Hükmün Anayasa Mahkemesi kararına konu olduğu dönemde karara konu İİK madde 178'in, doktrin ve uygulamada ağırlıklı, borçlunun iflasını hiçbir koşul olmaksızın acizyet bildirimine bağladığı şeklinde anlaşıldığı, söz konusu kararda yer almıştır. Anayasa Mahkemesi ise hükmün açık olmadığı tespitini yapmış, Anayasa'nın 10. maddesinde yer alan kanun önünde eşitlik kuralına uygun biçimde hükmü yorumlamakla bir sonuca varmıştır. O sonuç da hükmün anlamsal içeriğinde, iflas isteminde bulunan borçlunun aciz halinde olup olmadığının ilgili mahkemece incelemesi gerekliliğinin yer aldığı yönünde olmuştur. Zira iflasa tabi olmayan borçlular bakımından acizyet araştırması yapılırken iflasa tabi olan borçlular bakımından bu incelemenin yapılmamasının yaratacağı eşitsizlik, hükmün bu yöndeki yorumunu Anayasa'ya aykırı hale getirecektir. Böylelikle hükmün Anayasa'ya aykırı yorumu dışlanmış, merkezi olarak bir Anayasa'ya uygun yorum geliştirilmiştir (Anayasa Mahkemesi, E.1984/8, K.1984/10 T.20.09.1984).

Anayasaya uygun yorumun bireysel başvuru öncesi örneklerinden bir diğeri, Oder'in Anayasaya uygun yorum tartışmasının siyasal alanda odaklandığı tek karar olarak tespit ettiği "Türban II" kararıdır (Oder, 2010: 128, Anayasa Mahkemesi, E.1990/36, K.1991/9, K.T. 09.04.1991). Bu karar bir yorumlu ret kararıdır. Karara konu kural, 25 Ekim 1990'da 3670 sayılı Kanun'la, 2547 sayılı Kanun'a eklenen ek madde 17'dir. Madde metni şöyledir: *"Yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydı ile; yükseköğretim kurumlarında kılık ve kıyafet serbesttir."* Anayasa Mahkemesi, bir Anayasaya uygun yorum metodu örneği sergileyerek, dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü ve türbanla kapatılmasının Anayasa'ya aykırı oldu-

ğunun “Türban I” kararlarıyla tespit edilmiş olmasından hareketle, “yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak” koşulunun türban kullanımını kılık kıyafet serbestisi dışında tuttuğuna karar vermiştir. Bu tespit, Anayasa Mahkemesi’nin, “Türban I” kararında yaptığı, türban kullanımının Anayasayla bağdaşmadığı yorumuna dayanmaktadır (Anayasa Mahkemesi, E. 1989/1, K. 1989/12, K.T:07.03.1989). Şöyle ki: Anayasa Mahkemesi’ne göre “yürürlükteki kanunlara” ifadesi Anayasa’yı da kapsamaktadır. Zira Anayasa’da laiklik ve eşitlik ilkeleri bulunmaktadır. Başörtüsü kullanımı, dinin gereklerinin yerine getirilmesi kapsamında icra edildiğinden laiklik ilkesine aykırı şekilde başörtüsü kullanımı için bir tür yönlendirme ve zorlama yaratacaktır. Ayrıca üniversite öğrencileri arasında dinsel inanç ve görüş ayrılıklarını öne çıkararak eşitliği bozacaktır. Anayasa Mahkemesi, söz konusu karardaki bahsi geçen argümanlarından hareketle “Türban II” kararında 2547 sayılı Kanun’un Ek 17. maddesinin başörtüsü kullanımını serbest bıraktığı şeklindeki yorumunun Anayasaya aykırı olacağını vurgulamıştır. Bu sebeple kendi argümanına göre Anayasa’ya uygun olan yorumu tercih etmiş, söz konusu kanun maddesinin başörtüsü kullanımı serbestisini kapsamayacak şekilde anlaşılması gerektiği sonucuna varmıştır.

İnsan haklarının yargısal korunmasının hukuk düzenlerindeki etkisi dönüştürücü olmaktadır. Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvurunun kabul edildiği 2012 yılından itibaren bu etki, Türk hukukunda da gözlemlenmeye başlamıştır. Örneğin norm denetimi kararlarında Anayasa Mahkemesi’nin, bireysel başvuru kapsamında hakka müdahalenin hukuka uygunluğunu incelerken Anayasa’nın 13. maddesini esas alarak yaptığı ölçülülük incelemesini yaptığı gözlemlenebilmektedir. Örnek olarak, suçun bir şirketin faaliyeti çerçevesinde işlenmekte olduğu hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi için gerekli olması hâlinde; soruşturma ve kovuşturma sürecinde, hâkim veya mahkemenin şirket işlerinin yürütülmesiyle ilgili olarak kayyım atayabileceği, atama kararında, yönetim organının karar ve işlemlerinin geçerliliğinin kayyımın onayına bağlı kılındığı veya yönetim organının yetkilerinin ya da yönetim organının yetkileri ile birlikte ortaklık payları veya menkul kıymetler idare yetkilerinin tümüyle kayyıma verildiğinin açıkça belirtileceği hükmünü içeren 5271 sayılı Kanun’un 133. maddesinin “...ya da yönetim organının yetkileri ile birlikte ortaklık payları veya menkul kıymetleri idare yetkilerinin...” kısmının norm denetimine tabi tutulduğu karar gösterilebilir. Kararda ilgili ibare, Anayasa’nın mülkiyet hakkının düzenlendiği 35. maddesine uygunluk bakımından incelenirken, bu incelemede

temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin genel ilkeleri düzenleyen Anayasa'nın 13. maddesinin de göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmiştir (Anayasa Mahkemesi, E. 2016/144, K. 2020/75, K.T: 10/12/2020).

Norm denetimi kararları çerçevesinde yapılan başvurular doğrultusunda yasa hükümlerini Anayasa'nın 13. yahut koşulları oluştuğunda 15. maddesine göre incelerken Anayasa Mahkemesi, Anayasaya uygun yorum metodunu uygulayıp yorumlu ret kararı vermemiş, kararları norm iptali yahut iptal talebinin reddi şeklinde ortaya çıkmıştır. Bireysel başvuru kararlarına konu olan olaylara uygulanan hükümler arasında Anayasa'ya aykırı gördükleri hakkındaki yaklaşımları bu hükümler hakkında verdiği çağrı kararları ile ortaya çıkmıştır. Bu kararlar aracılığıyla Anayasa Mahkemesi tarafından kanun önünde eşitlik yahut hukuk devleti ilkeleleriyle bağdaşmadığı gözlemlenen yasaların ortadan kaldırılması yahut düzeltilmesi için yasama organına çağrı yapılmaktadır (Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Göztepe, 2021). Bireysel başvuru kapsamında önüne gelen aşağıda ele alınacak kimi uyumsuzluklarda Anayasa Mahkemesi, olaya uygulanan yasa hükümlerinin anlam içeriklerinden en az birini Anayasa'ya aykırı bulmakla birlikte, ilgili hükümler dahilinde Anayasa'ya uygun bir anlam içeriğinin de bulunduğunu tespit etmiştir. Bu tespiti yaptığı hükümler bakımından Anayasa Mahkemesi, yasanın Anayasa'ya aykırı olduğu ve bu sorunun yasama organınca düzeltilmesi gerektiği yönünde çağrı kararları formüle etmektense Anayasa'ya aykırı olan yorumunun dışlanarak yasanın hukuk alanında varlığını sürdürmesini salık vermiş, bu konuda derece mahkemelerinden iş birliği yapmalarını istemiştir. Bu şekilde, Anayasa'nın mevzuat hükümlerinin insan haklarını düzenleyen maddelerine uygun yorumunu yaptığı gibi, mevzuatı uygulayan kamu makamlarının bu tür bir yorumu benimsememelerinin hak ihlali yarattığı tespitini dile getirmeye başlamıştır.

II. KATI YORUM

A. KATILIK KONSEPTİNİN ANAYASA HUKUKU DOKTRİNİNDEKİ YERİ

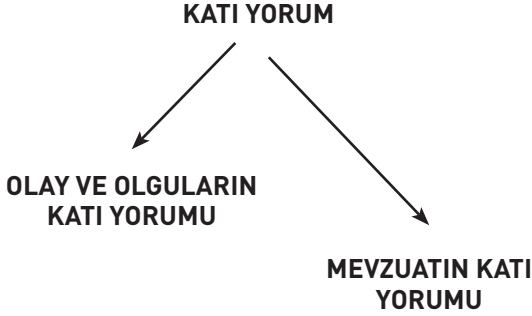
Katılık, anayasa hukuku doktrininde anayasanın kendisine atfedilen bir özellik olarak yer almaktadır. Katı anayasa, basit bir ifadeyle, değiştirilmesi zor şartlara bağlanan anayasa olarak tanımlanmaktadır (Gözler, 130; Anayurt, 115; Özbudun, 59; Eren, 9; Kaboğlu, 11). Bir diğer deyişle bu anlamda katılık, kolayca değişebilirliğin zıddı olarak ele alınmıştır. Yorum bağlamında değerlendirdiğimizde bu değişebilirlik karşılığını, ilk bakışta hükmün anlamının yorumlayan tarafından değiştirilemezliği

biçiminde anlamak mümkündür. Yani bu anlamda katılığı, yorum bağlamı içerisinde, hükmün anlamını koruyan yorum olarak anlamlandırmak olasıdır. Fakat Anayasa Mahkemesi, katı yorum deyimini lafzî yorum ile aynı anlamda kullanmamış yahut onu “kanunun sözünden uzaklaşılmalıdır” (a verbis legis non recedendum) ilkesiyle birlikte değerlendirmemiştir. Öyleyse Anayasa Mahkemesi’nin yorumdaki katılığı, katılığın anayasa hukuku doktrininde yer alış biçiminden tamamen farklı şekilde, ayrı bir kavramsallaştırmayla ele aldığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Aşağıda örnek göstereceğimiz kararlarda görüleceği üzere katılık, Anayasa Mahkemesi tarafından pejoratif biçimde, temel hakların kullanılmasını engelleyen ve varlıklarını anlamsız kılan yorum olarak ele alınmaktadır.

B. TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASA MAHKEMESİ İÇTİHADINDA KATI YORUM

Anayasa Mahkemesi, verdiği bir kısım kararlarda, kanunun olaylara uygulanışının hakların kullanımını engellemesi sebebiyle hak ihlali kararları vermiştir. Bu kararlarda ilk bakışta dikkati çeken yasaların yargıçlar tarafından olaylara uygulanması, Anayasa Mahkemesi’nin de olayla olaya uygulanan mevzuat arasında bir uyumsuzluk görmemesine rağmen hak ihlali kararı vermiş olmasıdır. Bir diğer deyişle kararların genelinde Anayasa Mahkemesi, mahkemelerin kararlarında yanlış kanuni dayanak gösterdikleri yönünde bir tespit yapmamıştır. Anayasa Mahkemesi’nin argümanı, mevzuatın yahut olay ve olguların katı yorumlanmış olması sebebiyle bireye aşırı külfet yüklenmesinin hak ihlaline yol açtığı biçimindedir.

Anayasa Mahkemesi’nin katı yorum mevhumunu tartıştığı kararların taşıdıkları genel görüntünün yanında, birbirinden ayrılan özelliklerinin bulunduğu gözlemlenmektedir. Söz konusu kararlar en genel şekliyle, “mevzuatın katı yorumu” nu içerenler ile “olay ve olguların katı yorumu” nu içerenler olmak üzere iki ana grupta incelenebilir.

Süre Hükümlerinin Anayasa'ya Uygun Yorumu

- Zamanaşımı Hükümleri
- Etkili Yahut Geçerli Olmayan Hukuk Yolunun Ortaya Çıktığı Tarihin Zamanaşımı Hesabında Başlangıç Kabul Edilmesi
- Devlet Memurları Kanunundaki Çekilme Hükümleri
- Ziyaret Yönetmeliğinde Hükümlünün Ziyaretine İlişkin Süre Hükümleri

Mevzuattaki Kuralların İçeriklerinin Anayasa'ya Uygun Yorumu

- Munzam Zarar
- Çocuğun Soyadı

1. Olay ve Olguların Katı Yorumu

“Olay ve olguların katı yorumu” tespitini içeren kararlarda Anayasaya uygun yorumun izine rastlanmamaktadır. Bu tip kararlarda Anayasa Mahkemesi'nin hak ihlaline sebep olduğunu öne sürdüğü temel sorun, derece mahkemelerince ele alınan hukuki uyumsuzlukların çözümü esnasında davaya bakan hakimler tarafından olay ve olguların değerlendirilmesinde sergilenen sert tutumdur. Bu tutum kimi zaman daha hafif bir müdahaleyle murat edilen kamu yararını elde etme imkânı varken daha ağır bir müdahalede ısrar etme biçiminde somutlaşmaktadır (Hanife Ensaroğlu

Başvurusu¹, B.No: 2014/14195, K.T.: 20/9/2017), kimi zamansa bir ağacın fotoğrafına bakarak en fazla kaç yaşında olabileceği hakkında hakimlerin ulaştığı ve bilirkişi raporlarıyla dahi değişmeyen kesin yargılar biçiminde (Abdülaziz Çelik Başvurusu², B.No: 2015/18941, K.T.: 29/11/2018). Çalışmamızın esas konusunu teşkil eden “mevzuatın katı yorumu” ise aşağıda verdiğimiz karar örneklerinden de anlaşılacağı üzere, hakimlerce ele alınan uyumsuzlukta uygulanan hükümlerin anlamının dar, hak ve hürriyetlerle kamu yararı gibi meşru sınırlama sebepleri arasında adil bir denge kurmaya müsaade etmeyecek şekilde yahut temel hakların varlığını anlamsız kılacak nitelikte yorumlanması anlamına gelmektedir. Böyle bakıldığında mevzuatın katı yorumundan Anayasa Mahkemesi’nin kastettiğinin, herhangi bir tavrın nitelenmesi değil, bir yorum modeli olan Anayasaya uygun yorumun zıddı olduğu çıkarımını yapmak mümkündür.

2. Mevzuatın Katı Yorumu

Hangi konuyu ve hukukun hangi alanını ilgilendirirse ilgilendirsin, yargılamaların temelinde mevzuat bulunmaktadır. Özellikle insan hakları yargılaması söz konusu olduğunda, Anayasa’nın 13. maddesi dairesinde mevzuat özel önem arz eder. Sözü geçen maddede temel hak ve hürriyetlerin ancak kanunla sınırlanacağı yazılıdır. Şu hâlde bir insan hakkı ihlali iddiasıyla yapılan bireysel başvuruda kabul edilebilirlik kararının verilmesinin hemen ardından yapılacak ilk inceleme kanunilik incelemesidir. Bu inceleme, hakka yapılan müdahalenin bir kanuni dayanağı olup olmadığı incelemesidir. Eğer yapılan müdahalenin bir kanuni dayanağı olmadığı tespit edilirse, başka bir incelemeye gerek duyulmaksızın hak ihlali kararı verilecektir. Fakat katı yorumu bir olgu olarak ele aldığı kararlarda Anayasa Mahkemesi’nin tespit ettiği problem kamu gücü kullanımı yoluyla hakka yapılan müdahalelerde kanuni bir dayanağın olmaması değil, kanunların yorumunun onları uygulayan kamu makamları tarafından hakların kullanımını engelleyecek şekilde yapılmasıdır.

¹ Maliki olduğu araçta bir gizli bölme saklanmış halde uyuşturucu bulunan başvuruçunun aracına, kendisi olay bakımından iyiniyetli üçüncü kişi konumunda olmasına rağmen aracın sicil kaydına şerh konmasıyla yetinilmeyerek el konulmuştur. Anayasa Mahkemesi’ne göre söz konusu el koyma, Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu’nda “Kaçak eşya naklinde kullanılan taşıta elkoyma” başlığı altında yer alan 10. maddenin iyiniyetli üçüncü kişileri kapsar şekilde katı yorumlanması sonucunda uygulanmıştır.

² Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) tarafından Ilisu Barajı ve Hidroelektrik Santrali Projesi kapsamında baraj gölü alanında katan, başvuruçulara ait bir kısım taşınmaz hakkında kamulaştırma kararı alınmış, açılan bedel tespiti davasında dosyaya atanan bilirkişinin raporunda yer verdiği hesaplamalar esas alınarak karar verilmiştir. Yargıtay’ın ilgili dairesi, kararı bedel tespitine konu arazi üzerinde yer alan nar ağaçlarının fotoğraflarındaki görüntüleri itibarıyla dava tarihinde iki yaşında oldukları gerekçesiyle bozmuştur.

Anayasa Mahkemesi kararlarında katı yorum tespitinin belirli mevzuat grupları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bunları, hakkın kullanımını belirli bir başvuru süresiyle kayıtlayan süre hükümleri, mevzuattaki “zarar” kavramının içeriğinin Anayasaya uygun yorumu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’da hükümlünün ziyaretine ilişkin hükümler olarak sıralamak mümkündür.

a. Süre Hükümlerinin Anayasaya Uygun Yorumu

Hukukta sürenin düzenlenişi farklı hukukî kurumlar bakımından farklılık arz eder. Zamanaşımı süresi ve hak düşürücü süre olmak üzere iki süre rejiminden bahsetmek mümkündür. Bir hak kullanım talebinin reddini içeren olaylarda diğer tüm mahkemeler gibi Anayasa Mahkemesi de ilgili hakkın tabi olduğu süre rejimini, dayandığı mevzuatla birlikte dikkate almak durumundadır. Anayasa Mahkemesi’nin süre hükümlerinin katı yorumunu incelediği kararlarını birkaç başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar, zamanaşımı hükümleri, etkili yahut geçerli olmayan hukukî yolunun ortaya çıktığı tarihin zamanaşımı hesabında başlangıç kabul edilmesi, Devlet Memurları Kanunu’nda çekilme hükümleri ve Ziyaret Yönetmeliği’nde hükümlünün ziyaretine ilişkin süre hükümleri olarak sıralanabilir.

i. Zamanaşımı Hükümleri

Anayasa Mahkemesi’nin zamanaşımı hükümlerinin uygulanmasında mahkemelerde yapılan katı yorumun hak ihlalinin gerçekleşmesine yol açtığı yolundaki tespitini 2015 yılından itibaren çeşitli kararlarında yaptığı görülmektedir. Örneğin Hamza Küçük Başvurusuna konu olayda kararda aktarıldığı üzere, itfaiyeci olan başvuru, bir yangına müdahale ettiği esnada yaralanmıştır (Hamza Küçük Başvurusu, B.No: 2013/7400, K.T.: 5/11/2015). Olay 2006 yılında gerçekleşmiş ve olay neticesinde oluşan yanıklara ilişkin rapor da olayın gerçekleşmesinin hemen ardından verilmiştir. Bununla birlikte, olayın üzerinden geçen beş yıldan sonra, 2011 yılında başvurucuda aynı olaydan kaynaklı olarak %3 fonksiyon kaybı gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bunun üzerine raporunu çalıştığı kuruma ibraz etmek suretiyle idari başvuru yolunu kullanmıştır. Fakat başvurusu, süresinde yapılmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Bu süreçten sonra başvuru tam yargı davası açmış, mahkeme davayı süre aşımı yönünden reddetmiştir. Danıştay tarafından da onanan karar, karar düzeltme talebinin reddinden sonra bireysel başvuruya konu olmuştur. Mahkeme değerlendirmesinde, süre hükümleri bakımından aşırı esneklikle katı şekilcilik arasında bir denge kurulmasının gerekliliğini ifade etmiştir. Mahkeme’ye göre göre her

ne kadar kanun hükümlerinin uygulanması derece mahkemelerinin yerindeyse de, bir diğer deyişle bireysel başvuru yolu ikincil nitelikteyse de “...bu yorum ve uygulamaların etkilerinin Anayasa ve Sözleşme’nin ortak koruma alanında bulunan hak ve yükümlülüklerle bağdaşıp bağdaşmadığının Anayasa Mahkemesince incelenebileceği tabiidir” ifadesi kullanılmış ve “başvurucunun sağlık durumunda meydana gelen değişikliklerin ve buna ilişkin sağlık raporlarının dava açma süresine etkisi hakkında bir gerekçeye yer verilmeksizin salt zararı doğuran olayın meydana geldiği tarihi baz alarak açılan davada süre aşımı bulunduğu şeklinde yapılan değerlendirmenin” başvuru mahkemeye erişim hakkını kullanımına ilişkin katı bir yorum olduğu sonucuna varılarak adil yargılanma hakkı kapsamındaki mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Mahkeme’nin, kısaca “Sözleşme” olarak atıf yaptığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Anayasa’nın ortak koruma alanındaki haklarla bağdaşan-bağdaşmayan yorum ayrımı yapması ve bunu bireysel başvurunun ikincilliği ilkesinin sınırları dışında addedip Anayasa Mahkemesi’nin “tabii” yargılama yetkisi içerisinde kabul etmesi, özel bir ilgiyi hak eder. Bu yaklaşım, Anayasa Mahkemesi’nin Anayasaya uygun yorumu kendi yargılama faaliyeti içerisinde olağan bir yorum tekniği olarak gördüğü konusunda fikir vermektedir. Bu başvuru özelinde Anayasaya uygun yorumu yapılan kanun hükmü, İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 13. maddesidir. Maddenin yorumunda, içeriğindeki “*bu eylemleri yazılı bildirim üzerine veya başka suretle öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl ve her halde eylem tarihinden itibaren beş yıl içinde*” ibaresine odaklanılmıştır. Burada idarenin eylemini öğrenme olgusunun birden fazla anlamı olabilecektir. İdari başvurunun yapıldığı kurum, derece mahkemesi ve Danıştay, bu olgunun, eylem gerçekleşikten hemen sonra alınan raporda gerçekleşecek nitelikte bir öğrenme olarak yorumlamışken Anayasa Mahkemesi bu yorumu Anayasa’nın ilgili hakkı koruyan hükmüne aykırı bulmuştur. Anayasa Mahkemesi kendi yorumunu açıkça ortaya koymasa da kalıcı zararın öğrenildiği 2011 yılında öğrenilen zararın tazmini için yapılan başvurunun, eylem tarihinden itibaren beş yılın geçmiş olduğu gerekçesiyle kabul edilmemesinin katı bir yorum olduğunu tespit ederek, olayda tazmin talebi bakımından süre aşımı olmadığı kanaatini ifade etmiş olmaktadır. Buradan Anayasa Mahkemesi’nin, öğrenme olgusunu, zararı tam olarak öğrenme biçiminde yorumladığı ve bu yorumu, incelediği hükmün Anayasa’ya uygun yorumu olarak gördüğü çıkarılabilir.

Dikkati cezbedecek kadar çok sayıda bireysel başvuru kararlarına konu olan, süre hükümlerinin yorumunun öne çıktığı bir diğer konu, askerlik hizmeti sırasında geçirilen hastalıklardan kaynaklanan ve bu rahatsızlıklarla ilgili alınan ilk rapordan uzun süre sonra alınan iş göremezlik raporlarıyla ortaya çıkan zararlar nedeniyle açılan tazminat davalarında süre aşımı gerekçesiyle verilen ret kararlarıdır. Bu davalarla ilgili olarak önüne gelen bireysel başvurularda Anayasa Mahkemesi, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nun 35., 40., 42. ve 43. maddelerindeki süre kısıtlamalarında yer alan "öğrenme" olgusunun mahkemelerce yapılan yorumunu incelemiştir. Bu başvurulardan biri olan Sezai Balta Başvurusunda mahkeme, Hamza Küçük Başvurusundaki tespitlerini yinelemekle ve yapılan yorumların katı yorumlar olduklarını tespit etmekle beraber, mahkemeye erişim hakkının ihlalinin, geçirilen hastalıklarla ilgili verilen ilk raporun başvurucaya tebliğ edilmemesine bağlamıştır (Sezai Balta Başvurusu, B.No: 2013/8834, K.T.: 4/2/2016). Yaptığı yorum incelemesini de AİHM'nin Eşim/Türkiye kararına (B.No:59601/09, K.T.:17/09/2013) atıf yapmakla sınırlı tutmuştur. Süreye ilişkin verdiği tüm kararlarda yer alan Eşim/Türkiye kararından yapılan alıntıya ilişkin kısım şöyledir:

"Davanın temelinde yer alan konunun aslen beş yıllık süre sınırını başvurucaunun yaralandığı tarihten itibaren hesaplayan yerel Mahkeme kararındaki gerekçeleştirme olduğunu ifade etmiş; başvurucaunun 25/9/1995 tarihinde kafatasındaki mermiden haberdar olmamasının tartışma konusu olmadığından kendisinden beş yıl içinde tazminat davası açmasının beklenmesinin makul olarak değerlendirilemeyeceğine, Mahkemenin nazarında şahsi yaralanmayla ilgili tazminat davalarında dava açma hakkının tarafların uğradığı zararı gerçekte değerlendirebildiğinde kullanılabilmesi gerektiğine hükmetmiş ve AYİM'in süre sınırı hakkındaki katı yorumunun davanın esasının tam olarak incelenmesine engel olması nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır."

Anayasa Mahkemesi, kararlarında mevzuatın yorumunda mahkemelere uyguladığı, aşırı şekilcilikten ve aynı zamanda aşırı esneklikten kaçınma ölçütünü de AİHM kararlarına dayandırmaktadır. İsmail Halaç Başvurusunda Anayasa Mahkemesi'nin başvurduğu Walchli/Fransa kararında (B.No: 35787/03, K.T.: 26/07/2007) aynı ölçüt dile getirilmiştir. Bu kapsamda mahkemenin değerlendirmesi "(d)ava açma hakkını kullanmak yasal birtakım şartlara bağlansa da mahkemelerin usul kurallarını uygularken hem yargılamanın adil olmasına halel getirecek aşırı şekilcilikten hem de yasalar tarafından konulan usul kurallarını ortadan kaldırma sonucunu doğuracak aşırı esneklikten kaçınmaları gerekir" biçiminde olmuştur. Benzer şekilde katı yo-

rum konsepti için AİHM'nin Bêleş ve diğlerleri/Çek Cumhuriyeti kararında (B.No: 47273/99, K.T:12/2/2003) “(s)üre koşulu gibi dava açmaya ilişkin usul koşulları birden fazla yoruma neden olabilecek nitelikte ise mahkemeye erişim hakkı kapsamında o yorumlardan birinin davayı açmak isteyen kişileri engelleyecek şekilde katı bir şekilde kullanılmaması veya söz konusu koşulların katı bir uygulamaya tabi olmaması gerekir” şeklinde bir açıklama yer almaktadır.

Askerlik hizmeti sırasında geçirilen rahatsızlıklardan doğan zarara ilişkin uyuşmazlıklarla ilgili verdiği hak ihlali kararları arasından, Anayasa Mahkemesi'nin derece mahkemelerince yapılan yorum hakkında ve Anayasaya uygun yorumun ne olması gerektiği hakkında kanaatini açıkça ortaya koyduğu bir örnek olarak İsmail Halaç Başvurusu gösterilebilir (İsmail Halaç Başvurusu, B.No: 2015/1714, K.T: 15/11/2018). Başvuruya konu olayda tıpkı aynı konudaki diğler örneklerde olduğu gibi başvurunun askerlik hizmeti esnasında geçirdiği hastalığın etkileriyle birlikte tam olarak öğrenilişi terhisin üzerinden uzunca bir zaman geçtikten sonra olmuştur. Önüne gelen başvuruda Anayasa Mahkemesi, terör örgütü üyeleriyle girilen çatışmadan kaynaklandığı ve başvurunun maluliyetine sebep olduğu geç tarihli raporla ortaya çıkan psikolojik rahatsızlığın ve doğurduğu zararın olayın gerçekleştiği tarih itibarıyla başvuru tarafından bilinmesine yönelik beklentinin başvurucuya aşırı külfet yükleyeceği yorumunu yapmıştır. İlk kez 2003 yılında tespit edildiğinde bir tereddüt bulunmamakla birlikte, başvurunun tespit edilen rahatsızlıktan ötürü gerçekleşen zararını öğrenmenin 2013'te aldığı “başvurunun rahatsızlığının kronik hâle geldiğini ve TSK bünyesinde görev yapmasına mâni olduğunu tespit etmiş” olan rapor ile gerçekleşmiş olduğuna kanaat getirmiştir.

ii. Etkili Yahut Geçerli Olmayan Hukuk Yolunun Ortaya Çıktığı Tarihin Zamanaşımı Hesabında Başlangıç Kabul Edilmesi

Etkili yahut geçerli olmayan hukuk yolunun ortaya çıktığı tarihin zanaşımı hesabında başlangıç kabul edilmesi biçiminde somutlaşan katı yorumun tespit edildiği, bugüne kadar verilmiş tek bir karar mevcuttur. O da AİHM'nin Fellner ve diğlerleri/Türkiye (B.No: 13312/08, K.T: 10/10/2017) kararı emsal alınarak değerlendirilmiş olan, Yaşar Çoban Başvurusu için verilmiştir (Yaşar Çoban Başvurusu, B.No:2014/6673, K.T: 25/7/2017). Karara konu olayda, başvurunun taşınmazıyla ilgili yapılan tapu kadaastro işlemlerinde hata olması sebebiyle başvuru, 4721 sayılı Kanun'un 1007. maddesi uyarınca tapu sicilinin düzeltilmesi davası açmıştır.

Fakat bu dava, hatalı kadaströ işleminin yapıldığı 1980 yılında yahut zamanaşımı kuralı uyarınca o yıldan başlayarak on yıl içinde değil, dayanak kanun maddesine ilişkin içtihadın değiştiği ve bu durumun Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nca tespit edildiği 2009 tarihli içtihadattan sonra açılmıştır. İlgili içtihat değişikliği Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nca (HGK), "*Tapu işlemleri kadaströ tesbit işlemlerinden başlayarak birbirini takip eden işlemler olduğundan ve tapu kütüğünün oluşumu aşamasındaki kadaströ işlemleri ile tapu işlemleri bir bütün oluşturduğundan, bu kayıtlarda yapılan hatalardan T.M.K. m. 1007 anlamında Devletin sorumlu olduğunun kabulü gerekir*" biçiminde açıklanmıştır. AİHM nezdinde de bir iç hukuk yolunun ortaya çıkması olarak yorumlanan bu içtihat değişikliğine uygun şekilde başvuru açtığı dava ilk derece mahkemesi tarafından reddedilmiş, bunun üzerine başvuru temyiz yoluna başvurmuştur. Yargıtay'ın ilgili hukuk dairesi (daire) ret kararını onamıştır. Dairenin onamasının gerekçesi, ilk derece mahkemesinin ret gerekçesinden farklıdır. Dairenin gerekçesi, açılan davanın on yıllık zamanaşımına tabi olması, açılan davanın kadaströ tespitinin yapıldığı 1980 yılından yirmi dokuz yıl sonra, 2009 yılında açılmış olmasıdır.

Yargıtay'ın onama kararından sonra karar düzeltme talebi de reddedilen başvuru, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi, derece mahkemelerinin süre hükümlerini yorumlayış biçimini değerlendirirken, tıpkı tazminat davaları bakımından yaptığı değerlendirmede olduğu gibi, kanun hükümlerinin yorumunun derece mahkemelerinin yetki alanı içinde kaldığını kabul eder. Bununla beraber, Eşim/Türkiye kararında AİHM'nin, "rolünün bu yorum etkilerinin Sözleşmeyle uyumlu olup olmadığının tespitiyle sınırlı olduğunu" ifade ettiği kısmı alıntılanarak, kanunlardaki süre hükümlerinin mahkemeye erişim hakkına uygun yorumunu yapmanın sözleşmenin bir gereği olarak denetlenmesinde, tıpkı AİHM gibi zorunluluk gördüğünü ifade eder. Başvurucunun varlığından haberdar olmasının beklenemeyeceği kadaströ tespitine itiraz davası açma imkanından faydalanması somut koşullar içerisinde kendisinden beklenemeyeceğinden, zamanaşımı süresinin 1980 yılındaki hatalı kadaströ işleminden başlatılmasını mahkemeye erişim hakkının varlığını anlamsız kılacak düzeyde ölçsüz olarak nitelendirir. Ayrıca TMK 1007'de öngörülen kanun yolu, 2009'daki içtihat değişikliğinden sonra etkili hale gelmiştir. Bu tarihten önce, bu başvuru yolu etkili veya geçerli kabul edilmemektedir. Zamanaşımını etkili olmayan bir hukuk yolunun ortaya çıktığı tarihten itibaren başlatmak başvuru aşırı külfet yüklemek anlamına geleceğinden ölçsüz bir yorumdur. Yargıtay'ın başvuru dosyası ile ilgili verdiği karardaki

değerlendirmesine göre, 2009 yılından önce zamanaşımı süresi dolan başvurucular bakımından mahkemeye erişimin tümünden imkânsız olduğunu kabul etme gerekliliğindeki ölçüsüzlük de madalyonun diğer yüzü olarak ortaya çıkmaktadır ki, Anayasa Mahkemesi'ne göre bu da hakkın varlığını anlamsız hale getirecektir. Anayasa Mahkemesi'ne göre olay tarihinde yürürlükte olan 818 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK) 125. maddesindeki on yıllık zamanaşımını başvurulacak hukuk yolundan haberdar olmanın gerçekleştiği tarihten başlayacak şekilde yorumlamak, bu başlangıcı da hatalı kadastro işleminin yapıldığı 1980 yılında değil, HGK'nun içtihadıyla 2009 yılında gerçekleşmiş olarak kabul etmek Anayasa'ya uygun bir yorum olacaktır.

Kararda ilgili hukuk kısmında yer almasa dahi, 818 sayılı BK'nin 127. maddesine göre zamanaşımının başlangıç tarihi, alacağın muaccel olduğu tarih olarak belirlenmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin bir Anayasaya uygun yorum önerdiği kanun maddesi kanunda başka suretle hüküm olmadığı takdirde her davanın on yıllık zamanaşımına tabi olduğu hükmünü içeren 125. madde değil, zamanaşımının ne zaman işlemeye başlayacağını gösteren 127. maddesi olmak gerekir. Zira kararda Anayasa Mahkemesi'nin üzerine tartıştığı konu, muacceliyetin ne anlama geldiğinden başka bir şey değildir. Muacceliyet ifadesinin zararın doğduğu tarih ve zararın tazmini için başvurulacak kanun yolunun öğrenildiği tarih olmak üzere iki farklı anlamından mahkemeye erişim hakkına, dolayısıyla Anayasa'ya uygun olanının tercih edilmesi, Anayasa'ya uygun bir yorum olarak değerlendirilmiş, bu tercihin de başvurulacak kanun yolunun öğrenildiği tarih olması gerektiği açıklanmıştır.

iii. Ziyaret Yönetmeliğinde Hükümlünün Ziyaretine İlişkin Süre Hükümleri

Mevzuata ilişkin yorumların değerlendirildiği diğer konulardan farklı olarak bir yönetmelikte yer alan hükümlerin Anayasaya uygun yorum/katı yorum ikiliği çerçevesinde incelendiği karar örnekleri Ziyaret Yönetmeliği hakkında verilmiştir (Bkz. Erdal Oğuz Başvurusu, B.No: 2018/10567, K.T: 12/1/2021, Hüseyin Fatih Tamer Başvurusu, B.No: 2018/31316, K.T: 20/10/2020). Bu konu hakkında verilen kararlarda bir diğer farklılık insan haklarını düzenleyen hükümlere uygunluk yanında hakların sınırlanmasına ilişkin anayasal hükümlere uygunluğun da gözetilmiş olmasıdır. Ziyaret Yönetmeliği'nde ziyaretçi listesi belirtmek, altmış günlük bir süreye tabi kılınmıştır. Sorun, bu sürenin hak düşürücü süre olarak mı, yoksa düzenleyici süre olarak mı anlaşılacağıdır. Anayasa Mahkemesi'ne göre sürenin hak düşürücü süre olarak kabul edilmesi, bir hakkın yönetmelikle sınırlanması anlamına gelecek-

tir. Ziyaretçi listesi bildirmeyi, hükümlüler bakımından şahsi ilişki kurmanın düzenlenmesi bağlamında özel hayata ve aile hayatına saygı hakkını kullanmanın bir parçası olarak değerlendiren Anayasa Mahkemesi, bu hakkı süreye bağlayan hükmü hak üzerinde tasarruf etme işlevini gören bir hüküm olarak değerlendirmiştir. Bu tasarrufun sınırlama biçiminde yorumlanması, hak ve hürriyetlerin ancak kanunla sınırlanacağı anayasal kuralı göz önüne alındığında, Anayasa Mahkemesi'ne göre özel hayata saygı hakkına uygun değildir. Bu hükmün bir düzenleyici hüküm olarak değerlendirilmesiyse, süre geçmiş olsa dahi ziyaretçi bildirme hakkının ortadan kalkmaması sonucunu doğurur. Böylece bir hak, yönetmelik hükmüyle sınırlandırılmamış olacaktır. Bu gerekçeyle Anayasa Mahkemesi, konuyla ilgili kararlarında ziyaretçi listesi bildirme süresini düzenleyen yönetmelik hükmünü düzenleyici hüküm olarak görmeyi tercih etmiştir.

Hakların kanunla sınırlandırılmasına yapılan kuvvetli vurguya rağmen, konuya ilişkin kararların ihlal gerekçeleri sınırlamanın kanuni olmaması değil, ölçülülüğe ve demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırılıktır. Kararların hakka müdahalede kanunilik ölçütünün değerlendirildiği kısımlarında atıf yapılan Mehmet Zahit Şahin Başvurusunda hükümlünün ziyaretine ilişkin kurallar bakımından kanunilik ölçütünü karşıladığı kabul edilen mevzuat içerisinde Ziyaret Yönetmeliği'nin 9. maddesi de yer almaktadır (Mehmet Zahit Şahin Başvurusu, B.No: 2013/4708, K.T: 20/4/2016). Anayasa Mahkemesi'nin kanunilik anlayışında kanun hükümlerinin uygulanmasına ilişkin koşulların somutlaştırıldığı yönetmelik hükümlerinin önemi göz önüne alındığında, bu durum şaşırtıcı değildir. Anayasa Mahkemesi içtihadına göre hakka müdahalenin bir şekilde dayandırılabilirdiği, fakat soyutluğu ve genelliği sebebiyle müdahaleyi tam olarak sınırlayamadığı kanun hükümlerinin kanunilik ölçütünü karşılayabilmesi için, uygulanmalarının düzenlendiği açıklayıcı yönetmeliklerle desteklenmeleri gerekir.

iv. Devlet Memurları Kanunu'ndaki Çekilme Hükümleri

Devlet Memurları Kanunu'nun (DMK) 94. maddesi, *"Mezuniyetsiz veya kurumlarınca kabul edilen mazereti olmaksızın görevin terk edilmesi ve bu terkin kesintisiz 10 gün devam etmesi halinde, yazılı müracaat şartı aranmaksızın, çekilme isteğinde bulunmuş sayılır"* biçiminde bir düzenlemeyi içermektedir. Burada belirtilen on günün geçmesindeki arka plan olaylarının niteliği düzenleme dışında bırakılmış, bir diğer deyişle kanun koyucu bu konuda "susmuştur". İşte tam da bu susulan kısım ile ilgili

olarak Anayasa Mahkemesi, 09/06/2021 tarihinde bir karar vermiştir (G.G. Başvurusu, B.No: 2018/9416, K.T. 9/6/2021). Katı yorumun DMK m.94 bağlamında tartışıldığı bu ilk karara konu olayda devlet memuru olan başvurucu, uzun süre boyunca ısrarlı takibe maruz kaldığı için evinden çıkamamış, çalıştığı kurumdan aldığı on günlük istirahat izni sonrasında işine dönememiştir. Bu sebeple DMK m.94'e göre "çekilmiş" sayılan başvurucunun açtığı iptal davası reddedilmiş, karar Danıştay tarafından onanmıştır. Başvurucunun karar düzeltme talebi de reddedilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, çekilmiş sayılma bakımından görevi terk süresinin hangi koşullarda geçirildiğinin muhakkak tespit edilmesi gerektiği, somut olayın koşulları değerlendirilmeksizin şekli biçimde terk olgusunun 10 gün boyunca kesintisiz olarak işe gitmeme ile sınırlı olarak yorumlanmasının aşırı şekilci ve katı bir yorum olacağını, bunun da Anayasa'nın 20. maddesinde koruma altına alınan özel hayata saygı hakkına aykırı olacağı sonucuna varmıştır. Burada ilgili hükmün anlamı yorumlanan kısmı "terk" kelimesidir. Acaba "terk" olgusu salt işe gitmeme ile mi gerçekleşir, yoksa terk etmemenin zorlayıcı bir sebep altında olmaksızın gerçekleşmesini de içerir mi? Bu sorunun özel hayata saygı hakkına, dolayısıyla Anayasa'ya uygun yanıtının ikincisi olduğu kanaati, aksi bir yorumun demokratik toplum gereklerine uygun ve ölçülü olmayacağı tespitine dayandırılmıştır. Zira işe devam etmemenin arkasında yer alan zorlayıcı koşullar göz önüne alındığında, memurluktan çıkarılmadan daha hafif ve tedbir niteliğinde bir müdahale olan tayin ile, işe devam etmemenin yarattığı kamusal zararın önüne geçmek mümkün olabilecektir. Anayasa Mahkemesi ayrıca bu seçeneğin, demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun, ölçülü ve kamu hizmetinin devamlılığıyla hedeflenen kamu düzeninin bozulmaması adına da faydalı olacağını tespit etmiştir. Bir diğer deyişle Anayasa Mahkemesi, önerdiği yorumun anayasal hak ve onun anayasal sınırları arasında denge kurması sebebiyle Anayasa'ya uygun olduğunu değerlendirmiştir.

b. Mevzuattaki Kuralların İçeriklerinin Anayasaya Uygun Yorumu

i. Munzam Zarar (818 s.'lı Borçlar Kanunu, m. 105)

Anayasa Mahkemesi'nin katı yorum değerlendirmesi yaptığı kanun hükümlerinin arasında ispata ilişkin usûl hükümleri de bulunmaktadır. Fakat şimdiye kadar bu değerlendirmeyi yaptığı tek durum enflasyon sebebiyle oluştuğu iddia edilen zararlarda derece mahkemelerinin, zararın usul kanunlarına göre ispat edilmesi gerekliliği konusundaki içtihadına yönelik olmuştur. ANO İnşaat Ltd. Şti. Başvurusuna konu

yargılama sürecinde başvuru şirketin munzam zararının tazmini için açmış olduğu davada ilk derece mahkemesinin enflasyon oranlarına göre hesaplanmış zarar miktarına hükmetmesi sonrasında Yargıtay'ın ilgili kararı bozduğu görülmektedir (ANO İnşaat ve Ticaret Ltd. Şti. B.No: 2014/2267, K.T: 21/12/2017). Yargıtay'ın bozma gerekçesi munzam zararın somut delillerle ispat edilmesinin ve zararın borçlunun fiili arasında uygun illiyet bağının kurulmasının gerekli olduğu değerlendirilmesine dayanmaktadır. Zira munzam zararın tazmininin mümkün olabilmesi için öncelikle o zararın varlığı ispat edilmelidir. Yargıtay'a göre alacaklıya ispat zorunluluğu tanınmaksızın varlığı karine olarak kabul edilen alacak, yalnızca temerrüt faizidir. Bunun dışında bir karineden faydalanmanın yasal dayanağı bulunmamaktadır. Bu gerekçelerle verilen bozma kararına uyulmakla verilen yeni kararda enflasyondan doğan zarar hesaba katılmamıştır. İşbu kararda verilen hüküm temyiz edilmiş, Yargıtay tarafından onanmıştır. Başvuru tarafından yapılan karar düzeltme talebi de reddedilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin konuyla ilgili değerlendirmesi, alacaklının alacağını enflasyon karşısında oldukça değer kaybetmiş şekilde tahsil etmeye mecbur bırakılmasının ona "bireysel olarak aşırı ve olağan dışı" bir yük yüklediği yönündedir. Anayasa Mahkemesi'ne göre "derece mahkemelerinin başvuru zararına uğradığını ayrıca ispatlaması gerektiği yönündeki katı yorumu nedeniyle" mülkiyet hakkı ihlali oluşmuştur. Kararda iki farklı yorum biçimi göze çarpar. İlk olarak Yargıtay, bozma kararında mülga BK'nin 105. maddesindeki "(a)lacaklının dışı olduğu zarar" ibaresini, "karine olarak kabul edilen temerrüt faizi ve varsa onu aşan miktardaki varlığı ispat edilmiş zarar" olarak yorumlamıştır. Buna karşılık Anayasa Mahkemesi sözü geçen ibarenin içerisinde bu iki kalem zararın dışında, karşılanmaması mülkiyet hakkını ihlal edecek bir başka zarar kaleminin daha zorunlu olarak bulunduğu kanaat getirmiştir. Bir başka deyişle mülga BK m.105'in mülkiyet hakkına uygun yorumu gereği, enflasyondan doğan zararı tabii olarak içerdiğini kabul etmiştir. Derece mahkemelerinden de beklentisi, uyumsuzluğa konu hükmü mülkiyet hakkına, dolayısıyla insan haklarına ve Anayasa'ya uygun şekilde yorumlamasıdır. Aksi halde mahkeme kararı yoluyla bir hak ihlali oluşması Anayasa Mahkemesi nezdinde kaçınılmaz olmaktadır.

ANO İnşaat Ltd. Şti Başvurusuna atıf yapılarak 04/03/2019 tarihinde verilmiş bir Yargıtay kararında enflasyondan kaynaklanan zararın, munzam zararın içerisinde yer almasının bir zorunluluk olduğu ifade edilmiştir. İlgili uyumsuzlukta zarar miktarı belirlenirken enflasyonun etkisinin hesaplandığı bir bilirkişi raporuna dayanmamış olan karar eksik inceleme sebebiyle bozulmuştur. Sözü geçen kararda, "hak ihlâline neden olmamak düşüncesiyle munzam zararın somut delillerle kanıtlanması

gerektiği uygulamasından vazgeçilmiş, gelişen ekonomik koşullar, mülkiyet hakkı ile kamu yararı arasındaki adil dengenin korunması Anayasa Mahkemesi'nin ihlâl kararlarının bağlayıcılığı göz önünde tutularak enflasyon ve buna bağlı olarak döviz kurları, mevduat faizleri, devlet tahvilleri ve diğer yatırım araçlarının faiz oranları ile birlikte getirilerinin temerrüt faizden fazla olması halinde munzam zararın varlığının karine olarak kabul edilmesi gerektiği benimsenmiştir” biçiminde bir açıklamaya yer verilmiştir (Yargıtay 15. H.D., K.T: 4/3/2019 E.2018/1494, K.2019/932). Bu örnekte görüldüğü üzere Yargıtay da Anayasa Mahkemesi'nin Anayasa'ya uygun yoruma ilişkin içtihadını uygulamayı, yine Anayasa'nın bir gereği olarak görmüş ve yorumunu değiştirmiştir.

ii. Çocuğun Soyadı (Soyadı Nizamnamesi m.15, Türk Medeni Kanunu m. 27)

Soyadı Nizamnamesi'nin 15. maddesinde evlilik birliği dışında doğan çocuğun ana ve babanın birbirleri ile evlenmesi veya babalarının tanınması ya da hâkimin babalığa karar vermesi ile babanın soyadını alacakları düzenlenmiştir. Bu hükmün konu olduğu bir başvuruda, yukarıdaki hallerden hâkimin babalığa karar vermesi durumu gerçekleşmiştir. Buna rağmen, babalığına karar verilen kişinin çocukla beraber yaşamadığı ve hiçbir şekilde ilişki kurmadığı, çocukla ilgili iş ve işlemlerde yer almadığı gerekçesiyle anne, çocuğa kendi soyadının verilmesini istemiştir. İlk derece mahkemesi, Soyadı Nizamnamesi'nin ilgili maddesinde herhangi bir istisnaya yer verilmediği gerekçesiyle talebi reddetmiştir.

Medeni Kanun'un 27. maddesi, evlilik birliği içerisinde doğan çocuğun babanın soyadını alacağını öngörmektedir. Bu düzenlemenin, tartışma konusu olduğu bir karara konu olayda babası öldürülen bir çocuğun annesi, çocuğun soyadının değiştirilmesi için ilgili mahkemeye başvurmuştur (Şule Bayburt Başvurusu, B.No: 2017/38724, K.T: 21/07/2020). İlgili mahkeme, Medeni Kanun'un 27. maddesinin açık olduğunu, evlilik birliği içinde doğan çocuğun babasının soyadını taşıyacağını, velayet hakkının anneye verilmiş olmasının bu durumu değiştirmeyeceğini açıklamış ve çocuğun soyadının değiştirilmesine yönelik talebi reddetmiştir.

Anayasa Mahkemesi her iki kurala ilişkin değerlendirmesinde, çocuğun soyadı bakımından benimsenen kuralların madde metnine dahil edilmiş hiçbir istisnasının bulunmayışının aşırı katı yorumlanmasının “aile hayatına saygı hakkı ile kamu düzeni amacı arasında adil denge sağlamaktan uzak” olduğunu belirtmiştir. Evlilik birliği içinde doğan çocuğun soyadında değişiklik yapılması hakkı babaya verilmiş

ken, anneye hiçbir koşulda bu hakkın verilemeyeceğine yönelik yorumun, cinsiyetler arasında haklı bir gerekçeye dayanmayan bir eşitsizlik yaratmış olduğu tespitinde bulunmuştur. Bu tespiti göre kanun koyucunun Medeni Kanun m.27'ye bir istisna getirmemiş olması tek başına yaratılan bu eşitsizliğin haklı gerekçesi olamayacaktır. Bilakis, bir mahkeme, hükmü evlilik birliği içinde doğan çocuğun soyadının değiştirilmesinin hiçbir koşulda mümkün olmadığı biçiminde yorumladığında, hak ihlaline sebebiyet vermiş olacaktır. Anayasa Mahkemesi'ne göre, Medeni Kanun m.27'nin Anayasa'nın 20. maddesi ve 10. maddesiyle uyum içinde uygulanabilmesi için, kanun koyucu hükme bu hiçbir istisna getirmemiş olsa bile, annenin evlilik birliği içinde doğan çocuğun soyadını belirlemeye yönelik haklı nedenler ileri sürebileceğinin kabulü gerekir.

3. Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yolunun İkincilliği İlkesi Karşısında Anayasa Mahkemesi'nin Anayasaya Uygun Yorum Talebinin Değerlendirilmesi

“Bireysel başvurunun ikincilliği ilkesi”, Anayasa Mahkemesi'nin bir uyuşmazlığın çözümü ile ilgili hususları incelemekten müstesna olduğunu ifade eden kuraldır. Kural aynı zamanda, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurularda inceleme alanının yalnızca başvurunun hakkına yapıldığı iddia olunan müdahalenin Anayasa'ya uygunluğuyla sınırlı olduğu anlamına gelir. Kabul edilebilirlik incelemesi çerçevesinde ele alınan bu ilkeye aykırı başvurular, esas incelemesine tabi olmaksızın Anayasa Mahkemesince reddedilmektedir.

Uyuşmazlıkların çözümünde derece mahkemelerinin olmazsa olmazı, mevzuatı yorumlamak ve somut olaya uygulamaktır. Bu, Kelsen'e göre yargıcın sübutuna karar verdiği maddi olayla uygulayacağı yasayı bir araya getirmesiyle hukukî bilişin oluşmasıdır (Kelsen, 2016: 7). Buna göre bir maddi olayın içeriğinin bir normun içerisine göre bilinmesine bağlı olarak ortaya çıkan bir yorumun doğurduğu biliş hukukî biliş olur (Kelsen, 2016: 7). Şu halde, yargıcın hukukî bilişinin oluşmasına yapılan müdahale, tekil normun oluşmasına yapılan müdahale anlamını taşır. İkincillik ilkesinin benimsenmesiyle yapılmak istenenlerden biri de bunu önlemektir. Anayasa Mahkemesi'ne göre mevzuatı yorumlama ve değerlendirme görev ve yetkisi derece mahkemelerine aittir. Anayasa Mahkemesince derece mahkemelerinin yerine geçilerek mevzuatın nasıl uygulanması gerektiğinin saptanması, bireysel başvurunun ikincilliği ilkesiyle bağdaşmaz (Erol Cumbul ve Ünal Cumbul Başvurusu, B.No: 2018/19078, K.T.: 13/04/2021).

Anayasa Mahkemesi, Ahmet Yıldırım kararında derece mahkemesinin yorumuna müdahalenin ikincillik ilkesiyle bağdaşacağı istisnai durumlardan birini açıklamıştır (Ahmet Yıldırım Başvurusu, B.No: 2014/18135, K.T: 20/9/2017). Karara göre bireysel başvurunun ikincillik ilkesi gereği, dava açma süresinin başlatılacağı tarihin belirlenmesi noktasında Anayasa Mahkemesi'nin bir görevi bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin bu hususta üstleneceği rol, dava açma süresinin hangi tarihten itibaren başlatılması gerektiğiyle ilgili olarak derece mahkemelerinin yorumlarının mahkemeye erişim hakkına etkisini somut olayın koşulları ışığında incelemektir. Bir diğer deyişle Anayasa Mahkemesi, ilgili davanın yargıcının zarar ve onun ortaya çıkışıyla ilgili hukuki bilişinin davaya uygulanacak süre hükmünün içeriğine göre oluşmasına yapılacak bir müdahaleyi ikincillik ilkesine aykırı bulmuştur. Bununla birlikte müdahale etmeme yönündeki ilkesel tutumunun sınırlarını, hakkın kullanılamaz hale gelmesi halleriyle sınırlamıştır. Zira bu gibi hallerin somut olay bazında mahkemeye erişim hakkına etkisi hakkı kullanacak kişi tarafından tamamen anlamsız hale getirmek biçimde zuhur ettiğinde hakkın özünün koruma alanına girilmiş olunur. Hakkın özünün koruma alanına girilmesi de Anayasa Mahkemesi tarafından ikincillik ilkesinin koruma alanından çıkıldığı şeklinde yorumlanmış gibi görünmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin, derece mahkemelerinin mevzuatı yorumlayış biçiminin mahkemeye erişim hakkının varlığını anlamsız kılıp kılmadığını denetlemeyi ikincillik ilkesine aykırı görmediği bir diğer örnek, idari davalarda davacının menfaatin bulunup bulunmadığı hususunda yapılan yorumun denetlenmesidir. Anayasa Mahkemesi'ne göre, idari davalarda, dava konusu işlemin davacının hukukî durumu üzerinde yaratabileceği etki ve sonuçlardan hareketle menfaat şartının başvuru özelinde gerçekleşip gerçekleşmediğini idare mahkemeleri belirler. Bu konuda bireysel başvurularda Anayasa Mahkemesi'nin bir yetkisi yoktur. Anayasa Mahkemesi'nin bu hususta üstleneceği rol, idari işlemin bireyin menfaatlerini etkileyip etkilemediği ile ilgili olarak derece mahkemelerinin yaptığı yorumun mahkemeye erişim hakkına etkisini somut olaylar ışığında incelemektir (Levent Tütüncü Başvurusu, B.No: 2015/3690, K.T.: 18/07/2018, Billur Solagay Başvurusu, B.No.:2018/3709, K.T.:11/02/2021). Sözü geçen etki, tıpkı dava açma süresinin başlangıcının belirlenmesinde yapılan yorumun etkisi gibi mahkemeye erişim hakkını anlamsız kılacak nitelikteyse hakkın özünü ihlal etmiş demektir. Bu da Anayasa Mahkemesi nezdinde, yapılan yorum dolayısıyla gerçekleşen bir hak ihlali olduğu anlamına gelecektir.

Hakkın özü kavramı için Anayasa Mahkemesi tarafından verilen tanım “(h)akkın özü, dokunulduğunda söz konusu temel hak ve özgürlüğü anlamsız kılan asli çekir-

deği ifade etmekte olup bu yönüyle her temel hak açısından kişiye dokunulmaz asgari bir alan güvencesi sağlamaktadır” biçimindedir (İlknur Yüksel Başvurusu, B.No: 2014/7738 K.T.: 13/07/2016). Tanımda yer alan asgari koruma alanının güvencesi olma misyonu, Anayasa Mahkemesi'nin yorumuna göre ikincillik ilkesine aykırılık oluşturmayacaktır. Hakkın özü ihlal edildiğinde hakkını kullanamayan kişiye taşıyabileceğinden fazla bir yük yüklenmiş olacaktır. Hakkın sınırlanmasında ölçülülük kriterinin sağlanmadığını gösteren bu durum hakka müdahalenin Anayasa'ya aykırı olduğu anlamına gelecektir.

Tüm bunlar ele alındığına Anayasa Mahkemesi'nin hakkın özünü ihlal etmeyecek bir yorumu derece mahkemeleri açısından zorunlu gördüğü ifade edilebilecektir. Bu yorumun, yasaların varoluşları itibariyle bazı somut olaylar bakımından hak ihlaline sebep olmalarının önüne geçeceği muhakkaktır. O halde, Anayasa Mahkemesi'nin Anayasaya uygun yorum metodunu derece mahkemeleri açısından bir zorunluluk olarak gördüğü, bir diğer deyişle derece mahkemeleri için benzer olaylar bakımından bir yorum şablonu oluşturduğu söylenebilecek midir? Bu sorunun, Anayasa Mahkemesi'nin ihlal kararlarının bağlayıcılığının anlamı ve kapsamına göre iki farklı cevabını vermek mümkündür.

4. Anayasa Mahkemesi'nin İhlal Kararlarının Bağlayıcılığı

Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasına göre “*Anayasa Mahkemesi kararları (...) yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar*”. Bu hükmün içeriği farklı şekillerde yorumlanmıştır. Hükmün yalnızca soyut ve somut norm denetimini kapsadığı yorumu ile karar türünden bağımsız olarak Anayasa Mahkemesi'nin verdiği tüm kararları kapsadığı yorumu karşı karşıya gelmektedir.

Anayasaya uygun yorum, teleolojik bir metottur. Normların varoluş amaçlarını gerçekleştirerek Anayasaya uygun olmakla nihai formlarına kavuşmalarını hedefler. Bunun için de normların Anayasaya uygun olmayan yorumlarını merkezî olarak dışlayan bir anayasa yargısı ile normları Anayasaya aykırı yorumları dışlanmış haliyle veri olarak kabul eden derece mahkemelerini gerekli kılar. Zira “bir sistemin diğer bir sistemi doğrudan yönlendirmesi olanaklı görülmediğinden, sosyal sistem içi herhangi bir düzenleme (regulation) ancak öz-düzenlemeye eşlik ederse başarılı olacaktır” (Göztepe, 2016: 102). Bir iş birliğini gerektiren bu metodun uygulanmasında yapılan, yasa metninin içeriğini değiştirmeden modifiye edip, onu anayasal bir dayanakla

bağlantılandırmak, bir diğer deyişle metnin içeriğinde belirli bir anlayışı dışlayarak, metnin kalanındaki normatif içeriğe üstünlük sağlamaktır (Fernandez Cruz, 2016: 156-157). Örneğin, 657 s.'li DMK uyarınca izin süresinin dolmasından sonra göreve başlama süresinin geçirilmesi halinde müstafi sayılmaya ilişkin kuralda yasa metninin “sürenin geçirilmesi” ne ilişkin kısmının “sürenin herhangi bir şekilde geçirilmesi” yahut “sürenin zorlayıcı sebepler olmaksızın geçirilmesi” biçiminde iki anlamsal içeriğinin olduğu düşünülebilir. “Süreyi geçirme” fiilinin, failinin irade özgürlüğü olmaksızın gerçekleştirilemeyeceği yönündeki yorum, Anayasa Mahkemesi'nin ilgili kararda yaptığı Anayasaya uygun yorumda görülmektedir. “Süreyi geçirme” fiilinin irade özgürlüğünden bağımsız olarak salt işe gelmeme durumunda yapılmış sayılan bir fiil olarak kabul edilmesi gerektiği ise metnin içeriğindeki diğer bir anlayış olarak kabul edilebilir. Olayda derece mahkemelerinin benimsediği anlayış da bu olmuştur. Sonuçta Anayasa Mahkemesi, derece mahkemelerinin benimsediği anlamı metinden dışlayarak, “zorlayıcı bir sebebin etkisi altında kalmadan süreyi geçirme” olgusuna normatif sonuç bağlanması gerektiğine karar vermiştir. Norma böyle bir teleolojik bakışın onun formuna aykırı anlamlarının merkezi olarak elimine edilmesini gerektirdiği nazara alındığında, bu anlayışa göre Anayasa Mahkemesi'nin Anayasa'ya uygun modelini derece mahkemeleri açısından uygulanması zorunlu bir model olarak gördüğü cevabı, verilebilecek ilk cevap olarak karşımıza çıkmaktadır.

Verilebilecek ikinci cevap, bağlayıcılık konusuna yaklaşımda, bireysel başvuru kararının gerekçesiyle birlikte mi, yoksa yalnızca hüküm kısmı bakımından mı bağlayıcı olduğu sorusuna verilecek cevap bakımından oluşan farklılık ışığında ele alınmalıdır. Anayasa'nın 153. maddesiyle hukuken korunanın, gerekçe olmadan anlam ifade etmeyen hüküm fıkralarının bağlayıcılığı olamayacağı görüşü ile bireysel başvuru kararının bağlayıcı olmasının yalnız hakkında hüküm verilen için öngörülen giderim yönteminin uygulanmasını mümkün kılabilmeyen bir yolu olarak anayasal sistemde yer aldığı görüşü bu konuda karşı karşıya durmaktadır (Göztepe, 2016: 96). Bu tartışma doğal olarak, bireysel başvuru kararlarının bağlayıcılığının *inter partes* (taraflar arasında) olduğu görüşü ile *erga omnes* (herkes için) olduğu görüşü arasında bir seçim yapmayı gerektirmektedir (Kahraman, Şahin, 2019: 47). Zira gerekçesi bağlayıcı olan karar, Anayasa Mahkemesi'nin benzer olaylar bakımından bir şablon ortaya koymasına imkân verecektir. Bu şablonun uygulanması da mahkemelerce zorunlu olacak ve yargı düzeninde insan hakları hükümlerinin olaylara uygulanışına bir biçim verecektir. Katı yorum içtihadında Anayasa Mahkemesi'nin derece mahkemelerinden beklediği Anayasaya uygun yorumun *erga omnes* bir etkiye kavuşup bir

yorum şablonu olarak uygulanabilmesinin mümkün olması, ancak bireysel başvuru kararlarının gerekçeleriyle birlikte bağlayıcı olduğu kabul edildiğinde mümkün görünmektedir. Aksi halde, derece mahkemeleri bakımından veri olan yalnızca her bir bireysel başvuru bakımından Anayasa Mahkemesi'nin hüküm fıkrasında vardığı sonuç olacak, bu sonuca nasıl varıldığına bir önemi olmayacaktır. Yorumun her yargıcın doğal yargı yetkisinin bir parçası olduğu ve Anayasa Mahkemesi'nin yorum sürecine müdahale edemeyeceği yönündeki bir ikincillik yorumuyla birleştiğinde Anayasa Mahkemesi'nin Anayasaya uygun yorumu yaygınlaştırma ihtimalinin olmadığını ifade etmek gerekecektir.

SONUÇ

İçtihatla koruma alanı gelişen insan hakları, yargıçlarca oluşturulan bir insan hakları hukukunu mecbur kılmaktadır. Bu durum, yasa koyucunun hukuku belirleme alanının yargı organı lehine daralması anlamına gelmektedir. Hart'ın da işaret ettiği, yasanın her gerçekleşecek olay için öngörülmüş bir cevabı olamayacağı bir gerçektir. Yasaların olaylara uygulanması sırasında ortaya çıkan insan haklarına ilişkin problemlere çözüm bulma yükümlülüğünün yargıçların üzerinde olduğu dikkate alındığında, yargıçlara sorunların çözümünde belirli kıstaslar getirme iktidarının verilmesi kaçınılmazdır. Peki, bu kıstas belirleme iktidarının sınırları tespit edilebilir mi?

İnsan haklarının yargısal korunması kapsamında AİHM'nin içtihadıyla oluşturduğu birikim incelendiğinde, Sözleşmeciler devletler karşısında nasıl bir hukuku belirleme gücü olduğu açıkça görülebilmektedir. AİHS'ye taraf devletler, sözleşme hükümlerine ve AİHM içtihadına uymayı taahhüt ederler. Bu çerçevede yapılan anayasa ve yasa değişikliklerinin yanında, yargı organlarının içtihadının da bu taahhütten etkilendiği gözlemlenmektedir. Katı yorum içtihadının da AİHM içtihadından ileri geldiği görülmüştür. Otonom kavramlar doktrini çerçevesinde kabul ettiği "evrimci ve dinamik yorum" anlayışıyla birlikte ele alındığında AİHM'nin mevzuatın katı yorumlanmasını hak ihlali yaratan durumlardan biri olarak görmesi varılması güç bir sonuç değildir. Zira AİHM'ye göre "Sözleşme, günümüz hayat koşullarına göre değerlendirilmesi gereken, yaşayan bir belgedir. Bu belgenin, insan hakları ile ilgili artan standartları karşılamak için, uluslararası hukukta ve Sözleşmeciler devletlerin toplumsal yapılarındaki değişim ve gelişmeler de göz önünde bulundurularak yorumlanması gerekir" (Salihpaşaoğlu, 2019: 799). Öyleyse AİHM'nin Sözleşme'ye uygunluk kapsamında insan hakları ile ilgili artan standartları karşılamak için Söz-

leşmeci devletleri de uluslararası hukukta ve toplumsal yapıdaki değişme ve gelişmelere göre yorumlama biçimindeki hermenötik yoruma yönlendiren bir içtihadı imza atması olağan karşılanmalıdır. Bununla birlikte 15. Protokol’le Sözleşme metnine eklenen ikincillik kuralı gereği AİHM’nin denetimine tabi de olsa Sözleşmeci devlet yargı organlarının bir takdir marjı olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

Anayasa Mahkemesi’nin yetkileri Anayasa’da ve 6216 sayılı Kanun’da sayılmıştır. Bunların arasında norm denetimi başvurularını ve bireysel başvuruları karara bağlamak bulunmaktadır. Bu iki tür yetkinin kullanımına da içkin olansa bir mahkeme olarak doğal yargı yetkisi kapsamında içtihat oluşturmaktır. Her bir mahkeme, birbirine benzer olaylara uygulanmak üzere belirli kıstaslar geliştirir ve uyuşmazlıkları bu kıstasların süzgecinden geçirerek karara bağlar. Bir taşınmazın mali değerinin belirlenmesi konusunda yahut failin yaptığı eylemin anlam ve sonuçlarını anlayıp anlamadığının belirlenmesi konusunda belirlenen kıstaslar, mahkemenin önüne gelen birçok olayda uygulanmaya uygun şekilde geliştirilebilir. Bunun yapılması sadece yargıçların işlerini kolaylaştırmaya yaramaz, aynı zamanda yargı kararlarının öngörülebilirliğini sağlar. “Katı yorum” içtihadı örneğinde görülen, mahkeme içtihadının sayılan iki fonksiyonuna bir üçüncüsünü ekleme iddiasını taşır. O da yasanın anlam içeriğini daraltma yahut genişletme iddiasıdır.

Yasa metninin mümkün anlam içeriklerinden Anayasa’ya aykırı olanı dışlamak ve kararlarının bağlayıcılığı çerçevesinde bu belirlemeyi yargı erkinin bütününe teşmil etmenin Anayasa’daki “kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis etme” davranışıyla eşleşir biçimde yorumlanması imkân dâhilindedir. Anayasa’nın 153. maddesinin ikinci fıkrası, “*Anayasa Mahkemesi bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez*” hükmünü içermektedir. Bu Anayasa hükmü nazara alındığında sorulacak soru şudur: Bu hüküm bireysel başvuru kararlarına uygulanacak mıdır?

Soruya olumlu cevap verebilmek için hermenötike başvurmak gerekecektir. Bir hermenötik yorum teorisi olan nesnel-yorumlama zamanı teorisine başvurulduğunda, söz konusu Anayasa maddesinin ihdas edildiği zaman diliminde bireysel başvuru yolunun bulunmadığı, bireysel başvuru yolunun anayasal düzene eklenmesiyle bu hükmün anlamının da kendiliğinden genişleyeceği söylenebilir. Bu yoruma eşlik etmesi muhakkak olan yorum, Anayasa Mahkemesi’nin bireysel başvuru kararları-

nın gerekçeleriyle birlikte *erga omnes* bağlayıcılığa sahip olduğu yönündeki yorum olacaktır. Bu yorumlardan süzülen yaklaşımla, bireysel başvuru kararlarıyla yasaların olaylara uygulanışından kaynaklanan ve yeni bir uygulamaya yol açma anlamına gelebilecek durumların ortaya çıkabileceği söylenebilir. Soruya olumsuz cevap vermek içinse metinsel yoruma yönelerek, Anayasa Mahkemesi'nin yetkisine istisna teşkil etmek üzere yalnızca norm denetiminde yeni bir uygulamaya yol açacak hüküm tesis etmenin yasaklandığını, hükümde bırakılan bilinçli bir boşluk olduğunu söylemek gerekir. Bu metinsel yorum, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararlarının yalnız hüküm fıkrası itibarıyla bağlayıcı olduğu yorumuyla birleştiğinde, hükümde ifade edilen şekilde bir boşluk bırakılmasının sebebi olarak Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararlarıyla yeni bir uygulamaya yol açması ihtimalinin olmaması gösterilebilir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurularda beş yılı aşkın süredir devam eden içtihat birikimine rağmen "Katı yorum" un hukuk doktrininde kalıplaşmış bir anlamla anılmamakta oluşunun sebepleri tartışılabilirse de onun, ortaya çıkışına kadar geçerli olan "katılık" ve "yorum" konseptlerinden ayrı içeriğe sahip bir kavram olarak oluşturulduğu Anayasa Mahkemesi kararları göz önüne alındığında ifade edilebilir. İnsan hakları ile ilgili artan standartları karşılamak adına AİHM'ninkine benzer bir evrimci yorum yaklaşımının sonucu olarak ortaya çıkan bu içtihadın, yasaların belirli anlam içeriklerinin bütün bir yargı organı tarafından elimine edilmesi sonucunu doğurarak yasaları dönüştürme kuvvetine ulaşma ihtimali bulunmaktadır. Yargıtay 15. Hukuk Dairesinin munzam zarara ilişkin verdiği, yukarıda da yer verilen 4/3/2019 tarih ve E. 2018/1494, K.2019/932 sayılı karardaki gibi ihlal kararlarının bağlayıcılığı temelinde verilecek kararlar üzerine oluşacak yerleşik içtihat düzeni bunu sağlayabilir. Hatta hakkında Anayasaya uygun yorumun yapılmasının yerleşik içtihat halini aldığı yasalar bakımından bu içtihadı uymayan bir Yargıtay yahut Danıştay dairesinin kararının hukukî güvenliğe aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa'nın 36. maddesindeki adil yargılanma hakkını ihlal ettiği değerlendirilebilecektir (Türkan Bal Başvurusu, B. No: 2013/6932, K.T: 6/1/2015). Her durumda, "katı yorum" içtihadının yasama-yargı geriliminde yeni bir sayfa açma ihtimali ufukta belirmektedir.

KAYNAKÇA

- Anayurt, Ö. (2021), *Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Arıkan, E. (2019), *Sert Pozitivizm*, İstanbul: Onikilevha Yayınları.
- Austin, J. (1875), *Lectures on Jurisprudence*, New York: Henry Halt and Company.
- Castañeda Hernández, M. (2018), *El Principio Pro Persona ante la Ponderación de Derechos*, Ciudad de México: CNDH México.
- Cevizci, A. (1999), *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Dinç, U. (2014), *Semantik Doğal Hukuk ve Hukuki Yorum: Michael S. Moore' un Kuramı*, İstanbul: Legal Yayınevi.
- Enríquez Soto, P.A. (2015), La Interpretación Conforme y su Impacto en los Jueces Mexicanos, *Cuestiones Constitucionales*, 32, 111-139.
- Eren, A. (2018) *Anayasa Hukuku Ders Notları (Genel Esaslar-Türk Anayasa Hukuku)*, İstanbul: Onikilevha Yayınları.
- Fernandez Cruz, J.A. (2016), La Interpretación Conforme con la Constitución: una Aproximación Conceptual, *Revista Ius et Praxis*, 2, 153-188.
- Gözler, K. (2020), *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (Cilt I)*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Göztepe, E. (2016), Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 33, 93-118.
- Göztepe, E. (2021), Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası: Anayasa Mahkemesi'nin Doğrudan ve Dolaylı Çağrı Kararları Üzerine Bir İnceleme, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 38(1), 43-83.
- Güriz, A. (2020), *Hukuk Felsefesi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hart, H.L.A. (1998), *El Concepto del Derecho* (Çev. Genaro R. Carrió), Buenos Aires:Apeledo-Perrot.
- Işıktaç, Y. (2019), *Hukuk Felsefesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Kaboğlu, İ.Ö. (2019), *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul: Legal Yayıncılık.

- Kahraman, M., Şahin, M. (2019), Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Yerine Getirilmesi, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 36(2), s.37-61.
- Kelsen, H. (2014), "Yorum Teorisi Üzerine" (Çev.: Melike Belkis Aydın ve Ertuğrul Uzun), *Hukuk Kuramı*, 1(5), s.45-51.
- Kelsen, H. (2016), *Saf Hukuk Kuramı: Hukuk Kuramının Sorunlarına Giriş* (Çev.: Ertuğrul Uzun), İstanbul: Nora Kitap.
- Memiş, E. (2007), *Anayasa'ya Uygun Yorum*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Metin, S. (2004), Yeniden Doğal Hukuk Modellemesi: John Finnis, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 62(1-2), s.165-207.
- Miranda Camarena, A. J., Navarro Rodríguez, P. (2014), El principio de interpretación conforme en el derecho constitucional mexicano, *Opinion Juridica*, 13(26), s. 69-80.
- Oder, B.E. (2010). *Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Öktem, N. (1977), Hukuksal Pozitivizm Akımı, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 43(1-4), s. 271-299.
- Öktem, N., Türkbağ, A.U. (2009), *Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet*, İstanbul: Der Yayınları.
- Özbudun, E. (2019), *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Salihpaşaoğlu, Y. (2019), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Aile Hayatına Yüklendiği Anlamın Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi, *II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 797-799.
- Serrano Migallón, F. (2008), La interpretación conforme a la constitución, F. Serrano Migallón içinde, *La interpretación conforme a la constitución* (s.3-13) México City, Universidad Nacional Autónoma de México.
- Topakkaya, A. (2007), Felsefi Hermeneutik, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, s.75-92.
- Topakkaya, A. (2019), *Hukuk Hermeneutiği*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Türkbağ, A.U. (2011), Hart-Dworkin Tartışmasının Ana Hatları, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 28, s.71-82.
- Wacks, R. (2017), *Hukuk Kuramını Anlamak* (Çev. Fatma Ünver, Serdar Ünver), Ankara: Astana Yayınevi.

İNTERNET KAYNAKLARI

Hylton v. United States Kararı, 3 U.S. 171 (1796), 6 Ekim 2021 tarihinde Amerikan Yüksek Mahkemesi: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/3/171/> sitesinden alındı.

Meksika Federal Anayasası (1917), 6 Ekim 2021 tarihinde Constitute Project: https://www.constituteproject.org/constitution/Mexico_2015.pdf?lang=en sitesinden alındı.

MAHKEME KARARLARI

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Eşim/Türkiye, B.No: 59601/09, K.T.:17/09/2013.

Fellner ve diğerleri/Türkiye, B.No: 13312/08, K.T: 10/10/2017.

Béleš ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti, B.No: 47273/99, K.T:12/2/2003.

ANAYASA MAHKEMESİ

Bireysel Başvuru Kararları

Yaşar Çoban Başvurusu, B.No:2014/6673, K.T: 25/7/2017.

Hamza Küçük Başvurusu, B.No: 2013/7400, K.T.: 5/11/2015.

Sezai Balta Başvurusu, B.No: 2013/8834, K.T.: 4/2/2016.

İsmail Halaç Başvurusu, B.No: 2015/1714, K.T: 15/11/2018.

Erdal Oğuz Başvurusu, B.No: 2018/10567, K.T: 12/1/2021.

Hüseyin Fatih Tamer Başvurusu, B.No: 2018/31316, K.T: 20/10/2020.

Mehmet Zahit Şahin Başvurusu, B.No: 2013/4708, K.T: 20/4/2016.

ANO İnşaat ve Ticaret Ltd. Şti. B.No: 2014/2267, K.T: 21/12/2017.

Ferat Yüksel Başvurusu, B.No: 2014/13828, K.T: 12/09/2018.

G.G. Başvurusu, B.No: 2018/9416, K.T. 9/6/2021.

Erol Cumbul ve Ünal Cumbul Başvurusu, B.No: 2018/19078, K.T.: 13/04/2021.

Ahmet Yıldırım Başvurusu, B.No: 2014/18135, K.T.: 20/9/2017.

Levent Tütüncü Başvurusu, B.No: 2015/3690, K.T.: 18/07/2018.

Billur Solagay Başvurusu, B.No.:2018/3709, K.T.:11/02/2021.

İlknur Yüksel Başvurusu, B.No: 2014/7738 K.T.: 13/07/2016.

Türkan Bal Başvurusu, B.No: 2013/6932, K.T: 6/1/2015.

Şule Bayburt Başvurusu, B.No: 2017/38724, K.T: 21/07/2020.

S.E. Başvurusu, B.No: 2017/40178, K.T: 26/02/2020.

Norm Denetimi Kararları

Anayasa Mahkemesi, E.1990/36, K.1991/9, K.T. 09.04.1991.

Anayasa Mahkemesi, E.1984/8, K.1984/10 T.20.09.1984.

Anayasa Mahkemesi, E. 2016/144, K. 2020/75, K.T: 10/12/2020.

Anayasa Mahkemesi, E. 1989/1, K. 1989/12, K.T:07.03.1989

YARGITAY

Yargıtay 15. H.D., K.T: 4/3/2019 E.2018/1494, K.2019/93